

euro|guidance

Izglītība un Kultūra

Leonardo da Vinci

KARJERAS IESPĒJU IZPĒTE

**Metodiskais palīglīdzeklis
skolotājiem/klašu audzinātājiem
profesionālās orientācijas darbā**

KARJERAS IESPĒJU IZPĒTE

**Metodiskais palīglīdzeklis
skolotājiem/klašu audzinātājiem
profesionālās orientācijas darbā**

Metodisko palīglīdzekli sagatavojis Profesionālās izglītības attīstības programmu aģentūras Profesionālās orientācijas informācijas centrs sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju. Izdevums tapis ar Eiropas Savienības izglītības programmas Leonardo da Vinci atbalstu.

Šis metodiskais materiāls tiek piedāvāts kā palīglīdzeklis skolotājiem/klašu audzinātājiem profesionālās orientācijas darbā un tiek nodots Latvijas izglītības iestādēm, kur tam jābūt publiski pieejamam izglītības iestāžu bibliotēkās.

Atsauksmes un ierosinājumus adresēt:

Profesionālās izglītības attīstības programmu aģentūras

Profesionālās orientācijas informācijas centram,

Valņu ielā 2 - 502, Rīga, LV 1050, tālr.: +371 7223942, fakss: +371 7243127,

e-pasts: poic@piapa.lv, <http://www.piapa.lv> / Euroguidance

ISBN 9984 - 9709 - 0 - 6

Datorsalikums: Linda Freiberga

Vāka dizains: Gedimins Keķis

Iespiests: Latvijas-Somijas SIA "Madonas Poligrāfists"

© PIAP aģentūra, 2003

Tāpat kā pieaugušais, arī bērns savā dzīvē nokļūst dažādās situācijās, kur no atšķirīgām alternatīvām jāizvēlas sava, par kuru jāuzņemas atbildība. Bieži vien vecāki ir tie, kas bērna vietā izvēlas, kuru pulciņu vai nodarbību apmeklēt, vai kuru no skolā piedāvātajiem izvēles mācību priekšmetiem bērnam apgūt, vēlot savam lolojumam to labāko. Ir svarīgi ļaut bērnam pašam izzināt savus dotumus, izprast savas vēlmes un izvērtēt to piepildīšanas iespējas. Lūk, Karjeras iespēju izpētes programma ir viens no pavedieniem kā bērnam parādīt šo ceļu!

Metodiskais palīglīdzeklis Karjeras iespēju izpēte ir izveidots, lai palīdzētu skolotājiem un klašu audzinātājiem profesionālās orientācijas darbā. Piedāvātais materiāls sakņojas nopietnās teorētiskās zināšanās, kas izklāstītas populārā veidā. Tas ir viens no šī metodiskā palīglīdzekļa pievilcības noslēpumiem. Karjeras iespēju izpēte palīdz noskaidrot konkrētā bērna dotumus un ieteic ceļus to pilnveidošanai, nevis sniedz vispārinātas patiesības.

Cilvēks izmanto tikai niecīgu daļu no saviem fiziskajiem un garīgajiem dotumiem, ne tuvu neaizsniedzot viņam nospraustās robežas. Otra patiesība ir tā, ka cilvēks neatrodas absolūtā atkarībā no apkārtējās vides vai tikai no dotumiem. Būtiski ir arī savlaicīga, apzināta un ar iespējām sabalansēta nākotnes karjeras veidošana apzināta personīgo lēmumu pieņemšana. Ceru, ka skolotāji un klašu audzinātāji, izmantojot piedāvāto materiālu, palīdzēs bērniem atklāt un pilnveidot viņu dotumus, vairoš bērna ticību sev, ļaus izprast un apliecināt sevi, kā arī veidos iemaņas "iegūt" sev nepieciešamo informāciju. Tikai apzinoties savus dotumus un tos mērķtiecīgi attīstot, bērni varēs realizēt savas potenciālās iespējas gan mācībās, gan saskarsmē ar apkārtni, gan pasaules izzināšanā. Ticu, ka nodarbības pēc Karjeras iespēju izpētes programmas būs kā ceļvedis bērnu personības attīstībā.

Vēlu veiksmi!

Guntis Vasiļevskis
IZM Vispārējās izglītības departamenta direktors

SATURS

<i>Ievads</i>	7
<i>Shēma: Karjeras izglītības un profesionālās orientācijas dalībnieki izglītības iestādēs</i>	9
<i>Kā strādāt ar Karjeras iespēju izpētes programmu</i>	10
<i>Cilvēka daudzveidīgā intelekta teorija un tās izmantošanas pamatprincipi</i>	11
<i>Karjeras iespēju izpētes programmas nodarbību plānu kopsavilkums</i>	14
<i>Pirmās nodarbības plāns: Atklāj un novērtē savus dotumus</i>	15
<i>Otrās nodarbības plāns: Dotumu idejas praktiskais pielietojums</i>	35
<i>Trešās nodarbības plāns: Izstrādā savu dotumu profilu un izmanto to karjeras iespēju izpētei</i>	40
<i>Ceturtās nodarbības plāns: Attīsti savus dotumus</i>	48
<i>Latvijas vidējās profesionālās izglītības iestādēs iegūstamās kvalifikācijas</i>	59
<i>Izdales materiāli pavairošanai</i>	pielikumā

IEVADS

Mainoties politiskajai un ekonomiskajai situācijai mūsu valstī, ir mainījusies jauniešu orientācija mācību virziena un karjeras izvēlē. Pamatskolu vai vispārējās izglītības vidusskolu beidzējiem tiek piedāvātas daudz un dažādas iespējas izglīties, taču diezgan maz ir papildus informācijas par to, ko sniedz tā vai cita izglītības programma vai kursi. Nav arī īstas skaidrības par iespējām iegūt darbu pēc izvēlētajās izglītības programmas beigšanas, un kādas potenciālās iespējas pastāv turpmākajā kvalifikācijas celšanā vai pārkvalifikācijā.

Ir vairāki iemesli, kāpēc jauniešiem ir grūtības izvēlēties virzienu tālākai izglītībai vai apmācībai. Viņi nezina iespējamās informācijas avotus vai arī tie nav vienmēr pieejami. Jaunieši nav apguvuši sevis novērtēšanas un karjeras plānošanas iemaņas, viņu tuvumā nav speciālistu, kuri varētu dot profesionālu padomu šajos jautājumos.

Mērķtiecīgi karjeras izpētes un profesionālās orientācijas pasākumi ir nepieciešami jau pamatskolās, tiem jāturpinās vidusskolās un, pārejot jaunā kvalitātē, arī augstskolās (skat. shēmu "Karjeras izglītības un profesionālās orientācijas dalībnieki izglītības iestādēs" 9.lpp.).

Vispārizglītojošās skolās ar karjeras izglītības un profesionālās orientācijas jautājumiem nodarbojas skolotāji/klašu audzinātāji. Tieši pedagogi ir tie, kas jauniešiem sniedz pirmās profesionālās orientācijas ievirzes: informāciju un apmācību, lai dotu viņiem iespēju iepazīties ar darba pasauli un tajā sastopamo virzienu daudzveidību.

Ļoti svarīgi, lai pēc iespējas agrāk jaunieši saņemtu mērķtiecīgi strukturētus padomus, kas dotu viņiem iespēju pamatoti izvēlēties pašu spējam un vēlmēm noderīgu turpmākās izglītības un darba dzīves virzienu. Jau 9.klasē skolēniem ir jāizdara pirmā lielākā izvēle savā karjeras plānošanā un vadīšanā, pieņemot lēmumu turpināt mācības vidusskolā vai profesionālās izglītības mācību iestādē. Ja skolēns nolēmis turpināt izglītību vidusskolā, tad ir jāizvēlas mācību programmas profils, kas atbilstu turpmākās izglītības vai karjeras prasībām.

Pamatskolas skolotājiem un klašu audzinātājiem ir jāsaģatavo savi skolēni šo atbildīgo lēmumu pieņemšanai. 8. un 9.klašu skolotājiem un klašu audzinātājiem jo īpaši daudz laika jāveltī, lai palīdzētu saviem skolēniem:

pašattīstīties:

- saprast sevi, lai izveidotos pašapziņa, piemēram, novērtējot savu pieredzi, sasniegumus, zināšanas, iemaņas, personiskās īpašības, attieksmes, vērtības, vēlmes/gaidas, vajadzības un nepieciešamības, stiprās un vājās puses, kā arī jomas, kurās nepieciešami uzlabojumi un attīstība;
- izveidot elastīgu skatījumu uz dzīvi un reālistiskas cerības/gaidas attiecībā uz savu karjeru;
- attīstīt pamata un citas prasmes, kas nepieciešamas savas karjeras attīstības plānošanā un vadīšanā, kā arī tās, kas nepieciešamas, lai sekmīgi konkurētu darba tirgū, piemēram, pašpārlicinātība, pašapziņas veidošana, pašpaļāvība, spēja "sevi pasniegt", mērķu izvirzīšana un darbības plānošana mācību un personiskajā dzīvē.

Izpētīt dažādas karjeras iespējas:

- izprast izmaiņas izglītībā, apmācībā un nodarbinātībā un kā šīs izmaiņas ietekmē karjeras attīstību;
- izpētīt dažādas karjeras un iespējas to veidošanai, ko dod mācības, darbs un nodarbes brīvā laikā, gan savā valstī gan ārzemēs;
- salīdzināt un samērot personiskos sasniegumus un īpašības (sevišķi prasmes un kompetences) ar tiem sasniegumiem un īpašībām, kas nepieciešamas konkrētai tālākai karjerai, mācībām, studijām;

- zināt, kur un kā iegūt vajadzīgo informāciju, resursus, palīdzību un vadību.
- gatavoties pārejai, piemēram, no mācībām uz darba dzīvi vai uz tālākām mācībām / citu darbu;
- izpētīt un pārdomāt vērtības un attieksmes attiecībā pret sevi un sabiedrību.

Veiksmīga izglītība karjeras veidošanai un profesionālā orientācija jau pamatskolā atmaksājas gan izglītojamajiem, gan izglītības iestādēm. Skolas daudz iegūs, ja skolēni apzināsies, ka viņu mācības ir svarīgas viņu nākotnes plāniem. Tādejādi neapšaubāmi paaugstināsies skolēnu motivācija mācīties un vispārējie sekmības rādītāji.

Skolēni iegūs vēl vairāk, ja:

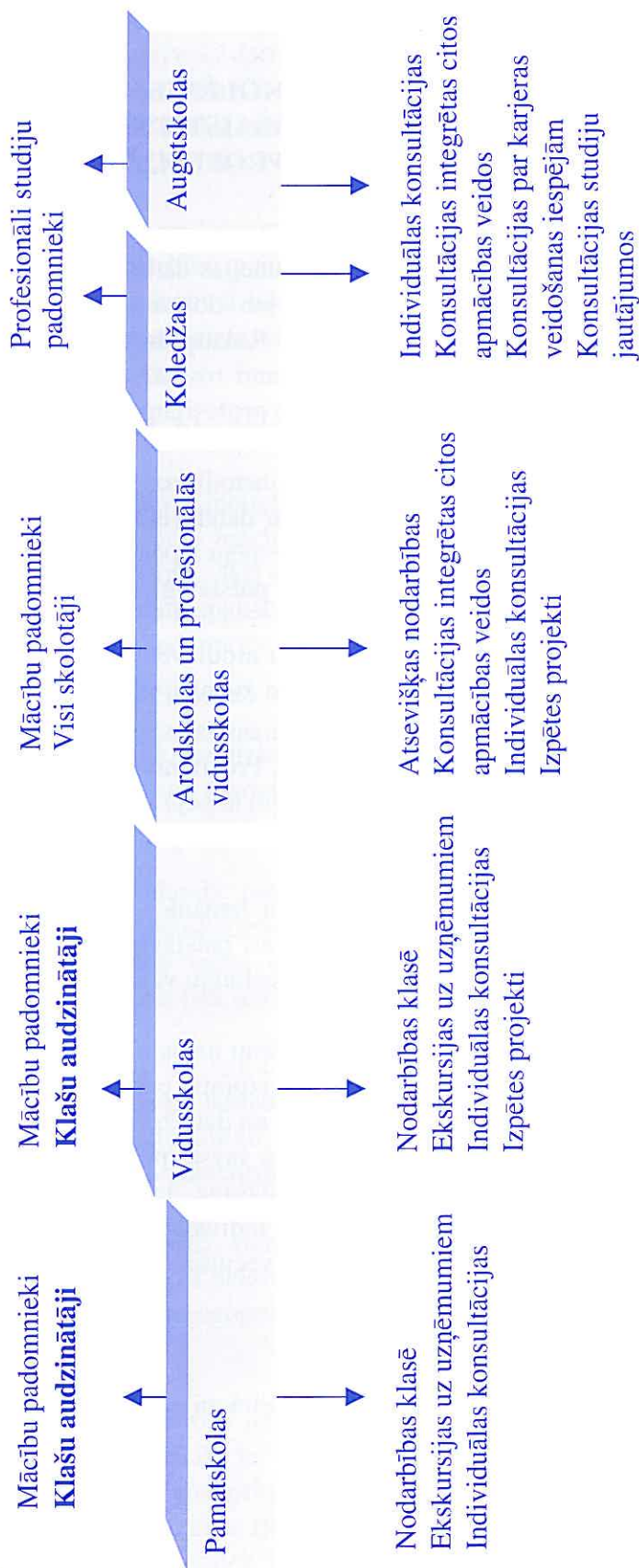
- izprātīs mācību saistību un nozīmīgumu viņu nākotnes plānu īstenošanā, būs vairāk motivēti mācīties un pašattīstīties;
- iemācīsies novērtēt savas stiprās, gan arī vājās puses un jomas, kur nepieciešami uzlabojumi;
- iemācīsies balstīt savus nākotnes plānus uz precīzu, aktuālu informāciju par savas karjeras/tālākās izglītības iespējām;
- tiks veicināta to karjeras vadības prasmju attīstība, kas tiem būs nepieciešamas, lai plānotu un vadītu savu karjeras attīstību visa mūža garumā.

Pašlaik Latvijā ir ļoti maz metodiskās literatūras, kas palīdzētu skolotājiem un klašu audzinātājiem veikt šo profesionālās orientācijas vai arodizvēles darbu. Tādēļ arī tiek piedāvāta šī “Karjeras iespēju izpētes programma”, kā viens no risinājumiem, kā palīdzēt skolēniem iepazīt pašiem sevi un sasaistīt savas spējas ar izvēlētiem amatiem un profesijām.

Rokasgrāmata sastāv gan no metodiskiem norādījumiem, kā vadīt klases nodarbības, gan no izdales un informatīvajiem materiāliem, ko var viegli pavairot darbam klasē. Autori cer, ka šis materiāls būs noderīgs un interesants gan skolotājiem, gan arī skolēniem.

KARJERAS IZGLĪTĪBAS UN PROFESIONĀLĀS ORIENTĀCIJAS DALĪBNIEKI IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

Personāls:

KĀ STRĀDĀT AR KARJERAS IESPĒJU IZPĒTES PROGRAMMU?

KĀ PALĪDZĒT SKOLĒNIEM IEPAZĪT PAŠIEM SEVI UN SASAISTĪT SAVAS SPĒJAS AR AMATIEM UN PROFESIJĀM?

Metodiskais palīglīdzeklis “Karjeras iespēju izpētes programma” ir veidots ar mērķi palīdzēt skolotājam / klases audzinātājam profesionālās orientācijas darbā ar saviem skolēniem. Programma balstās uz daudzveidīgā intelekta (*intelligence*) jeb dotumu teorijas un tās ideju praktisku pielietošanu katra indivīda karjeras iespēju izpētē. Rokasgrāmatas autori ir pārliecināti, ka tas varētu būt viens no veidiem, kā saistoši un interesanti rosināt savus skolēnus labāk iepazīt sevi, izvērtēt savus dotumus un sasaistīt tos ar amatiem un profesijām.

Materiāls ir strukturēts tā, lai sniegtu alternatīvus metodiskos ieteikumus skolotājam: kā iepazīstināt skolēnus ar pamata informāciju par daudzveidīgā intelekta jeb dotumu teoriju un tās ideju pielietošanu savas personiskās karjeras iespēju izpētē; kā soli pa solim virzīt skolēnus, lai viņi spētu patstāvīgi atklāt savu daudzpusīgo intelektu, izvērtēt savus dotumus un spējas.

Karjeras iespēju izpētes programma sastāv no četriem secīgu nodarbību plāniem; katram nodarbības plānam ir ieteikts tā realizācijai nepieciešamais laiks, bet ar katru nodarbību var strādāt arī ilgāk, atkarībā no pieejamā laika un izrādītās intereses. Programmu vislabāk pasniegt, ievērojot vismaz dažu dienu intervālu starp nodarbībām. Tas dod skolēniem iespēju jaunās zināšanas un prasmes pārdomāt, pārskatīt un nostiprināt, kas, savukārt, sekmē mācīšanos un jaunās informācijas paturēšanu atmiņā.

Daudzie izdales materiāli dos iespēju skolotājam izmantot dažādas interaktīvas pedagoģiskās metodes, bet, ja nepieciešams, tos varētu izmantot arī patstāvīgam darbam. Taču skolēni noteikti iegūs vairāk, ja viņiem būs iespēja strādāt kopā ar skolotāju vai klases audzinātāju klasē vai grupā.

Skolotājam, uzsākot nodarbības, der pievērst skolēnu uzmanību tam, ka šodienas darba pasaules un darba cilvēka jaunās realitātes ir mainījušas mūsu izpratni par jēdzienu “karjera” un tā lietojumu. Karjeras attīstība tagad tiek uzskatīta par komplicētu un daudzdimensionālu procesu, kas sevī ietver nepārtrauktu izaugsmi ikdienas dzīvē un darbā, kurā savstarpēji saaužas mācīšanās (gan formālā, gan neformālā), pieredzes gūšana, dzīvošana, strādāšana, izaugsme, tālāko ceļu noteikšana un atklāšana. Tāpēc karjeras attīstību var uzskatīt par indivīda dzīves / darba projekta (plānojuma) izstrādi visa mūža garumā. Jau šajā 14-16 gadu vecuma posmā ir savi uzdevumi šī projekta attīstībā, kurus varētu iedalīt 3 virzienos:

1. **sevis organizēšana un vadišana:**

- veidot pozitīvu paštēlu un attīstīt izpratni par tā ietekmi uz dzīvi un darbu;
- attīstīt spējas dzīvē veidot pozitīvas attiecības;
- mācīties reaģēt uz pārmaiņām un attīstību;

2. **mācīšanās un darba iespēju izpēte:**

- sasaistīt mūžizglītību ar savu pašreizējo un nākotnes dzīves/ darba scenāriju;
- atrast, izprast un pielietot informāciju par dzīvi / darbu;
- mēģināt izprast, kādu ieguldījumu darbs dod vietējai sabiedrībai;

3. dzīves/ darba attīstība:

- attīstīt darba meklēšanas un atrašanas prasmes;
- saistīt lēmumu pieņemšanu ar dzīves / darba attīstību;
- izpētīt un izprast dzīves lomu savstarpējās attiecībās;
- izpētīt netradicionālus dzīves / darba scenārijus;
- izprast un izmēģināt dzīves / darba veidošanas procesu.

Visu šo prasmju un attieksmju veidošana ir ietverta "Karjeras iespēju izpētes programmas" nodarbībās. Bet, pirms sākam nodarbību gaitas aprakstu, ievadā mazliet iedziļināsimies vairāku zinātnieku nesen izpētītajā un aprakstītajā daudzveidīgā intelekta teorijā. Tā gan vairāk domāta skolotājam, bet varētu būt noderīga un interesanta arī skolēniem.

Cilvēka daudzveidīgā intelekta teorija un tās izmantošanas pamatprincipi

Ikviens zina, kas ir izziņas spējas vai intelekts. Tā ir attapība, apķērība, spēja ātri saprast, risināt problēmas, iedomāties, iztēloties, spēja mācīties no pieredzes un vēl daudz kas vairāk. Izziņas spējas ir daļējs izskaidrojums tam, kāpēc daži skolēni mācās bez piepūles, bet citi tajā pašā klasē ar tām pašām grāmatām un skolotājiem apgūst mācību vielu ar lielām grūtībām. Jebkura cilvēka īpašības ietekmē divi faktori: tie ir iedzimtība (daba) un vide (audzināšana). Abi tie nenoliedzami ieņem svarīgu vietu cilvēka attīstībā.

Tomēr galvenais jautājums ir: vai var uzlabot izziņas spējas jeb attīstīt intelektu? Viena daļa zinātnieku uzskata, ka intelektu nevar mainīt ne izglītība, ne citāda vides ietekme, otra — ka intelektu var veidot un mainīt.

Pēdējos 30-50 gados pētnieki daudz paveikuši cilvēku smadzeņu un to darbības izpētē. Balstoties uz neskaitāmo pētījumu rezultātiem, daudzi psihologi un pedagogi īpaši kritizē pieeju, kurā intelektu uzskata par indivīda spēju vienpusīgu aspektu, kā arī tradicionālos intelekta pārbaudes paņēmienus, kuros intelekts tiek uztverts kā viendimensionāla parādība.

Piemēram, psihologs H.Gārdners*, kura publikācijas par cilvēka daudzveidīgo intelektu izraisījušas lielu psihologu un pedagogu uzmanību, sāka ar intelekta definēšanu, koncentrējoties uz cilvēkam piemītošo īpašību funkcionalitāti un pielietojamību. Ja cilvēka rīcība, talants vai izturēšanās var izpausties kā cilvēku sabiedrībai vai kultūrai vērtīgs devums, tos ir pelnījis, lai to uzskatītu par intelektuālu daudzdimensionālu parādību. Pētījumi H.Gardneru noveda pie teorijas, ka pastāv vismaz 7 atšķirīgi intelekta veidi, starp kuriem ir tikai niecīga korelācija jeb savstarpējā saistība un ierosināja intelektu izprast kā daudzdimensionālu parādību. Tālāk tekstā īsumā aplūkots viņa teorijas zinātniski pētnieciskais pamatojums.

Smadzeņu uzbūve un darbība

Zināms, ka cerebrālā smadzeņu garoza jeb smadzeņu ārējais apvalks satur īpašas šūnas, kas apstrādā un kontrolē noteiktu informāciju un funkcijas (vizuālo, audio, motorisko, valodas utt.). Smadzeņu darbības "specializāciju" apstiprina liecības, kas gūtas, pētot cilvēkus ar smadzeņu bojājumiem. Ja noteiktas vietas smadzenēs tiek bojātas, attiecīgās spējas jeb inteliģence var tikt pamatīgi traucēta, kamēr citas spējas paliek nemainīgas. Ap mums ir daudz liecību par izcilām parādībām: par cilvēkiem, kuri zaudējuši runas spējas, bet nav zaudējuši muzikālās dotības, par garīgi atpalikušiem, kuri spēj dažās sekundēs galvā sareizināt septiņzīmju skaitļus ar septiņzīmju skaitļiem, taču ir ļoti aprobežoti pārējā attīstībā, par cilvēkiem, kuri prot skaisti zīmēt, bet neprot gandrīz neko vairāk.

* Howard Garder. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books. 1993. Howard Gardner. Multiple intelligences: The theory in practice. New York: Basic Books. 1993.

Izcili cilvēki

Daži cilvēki, piemēram brīnumbērns Mocarts, pazīstami ar savu izcilību noteiktās intelekta jomās. Daudziem cilvēkiem, kurus mēs bieži saucam par ģēnijiem, ir izcilas spējas vienā no intelekta jomām, bet citās viņi var būt aprobežoti vai pat vāji attīstīti.

Atklājumi par attīstību

Katrs no intelekta veidiem pamazām atklājas indivīda izaugsmes gaitā. Attīstība un “noslīpēšana” noris pēc skaidri noteiktām shēmām, kļūstot arvien komplicētāka savā izteiksmē un simboliskajā izpausmē.

Vēsturiskā vērtība

Katrs intelekta veids spēlē būtisku, bet tomēr atšķirīgu lomu cilvēces vēstures un kultūras daudzveidībā.

Jau savā sākotnējā teorijas formulējumā H.Gārdners pieļāva iespēju, ka tālākie pētījumi neiroloģijā, psiholoģijā un citās atbilstošās nozarēs varētu papildināt šo 7 intelekta veidu sarakstu. Tas arī ir noticis. Naturālisma jeb dabas izziņu (*naturalist*) intelekta veids ir pievienots kā astotais, paturot prātā, ka nākošais intelekta arsenālā varētu būt eksistences (*existential*) intelekts. Tādēļ šajā materiālā ir ietverti jau 8 intelekta veidi.

Psihologs T. Armstrongs* turpināja popularizēt šīs idejas pedagogu un psihologu aprindās. Viņš ieviesa jaunu terminu “dotumi” (*smart*) kā alternatīvu formālākajam terminam “intelekts” (*intelligence*) un ieteica katram indivīdam iepazīties ar savu dotumu daudzpusību jeb sava daudzveidīgā intelekta diapazonu, kā arī pašnovērtēšanas un sevis pilnveidošanas paņēmieniem. Tālāk dots uzskaitījums ir H.Gārdnera un T.Armstronga astoņu intelekta veidu terminu kopsavilkums. Šie termini arī izmantoti *Karjeras iespēju izpētes programmā*.

<i>H.Gardnera termini</i>	<i>T.Armstronga termini</i>
1. Lingvistiskais intelekts	1. Verbālie vai literārie dotumi
2. Muzikālais intelekts	2. Muzikālie dotumi
3. Loģiski matemātiskais intelekts	3. Loģiski matemātiskie dotumi
4. Telpiskais intelekts	4. Iztēles mākslinieciskie dotumi
5. Ķermeņa kinētiskais intelekts	5. Fiziskie dotumi
6. Interpersoniskais intelekts	6. Starppersonu komunikatīvie dotumi
7. Intrapersoniskais intelekts	7. Iekšpersoniskās apziņas dotumi
8. Dabas izziņas intelekts	8. Dabas izziņas dotumi

Vēlāk vēl tika papildināts cilvēka daudzveidīgā intelekta teorijas vārdu krājums**, aizstāvojot emocionālā intelekta veida terminu un koncepciju, kas ir iekšpersoniskā un starppersonu komunikatīvā intelekta veidu apvienojums. Ar emocionālā intelekta veidu asociētās idejas ir uztvērušas dzirdīgas ausis gan sabiedrībā kopumā, gan darba devēju vidū, kuri emocionālo intelektu uzskata par izšķirošu faktoru panākumu gūšanā mūsdienu biznesa vidē. Tiek uzskatīts, ka emocionālais intelekts sastāv no šādiem pamata komponentiem: sevis apzināšanās — zināt, ko pats jūti; empātija — zināt, ko jūt citi; sava noskaņojuma kontrole — impulsu kontrole, koncentrēšanās iemaņas; pastāvība — motivācijas saglabāšana sarežģītos apstākļos un sociālās iemaņas — citu cilvēku motīvu, rīcības izprašana, spējas vadīt citus cilvēkus, starpniecība, pārrunu vadīšana.

* Thomas Armstrong. 7 Kinds of Smart: Identifying and Developing Your Multiple Intelligences. New York: Plume. 1999.

** Daniel Goleman. Emotional intelligence. New York: Bantam books. 1995.

Daniel Goleman. Working with emotional intelligence. New York: Bantam books. 1995.

Daudzi pedagogi ir pieņēmuši daudzveidīgā intelekta teoriju, atzīstot, ka tā var pozitīvi ietekmēt izglītības procesu, palīdzot skolēniem attīstīt savas spējas pilnā apmērā. Arī šī materiāla autori izmantoja iepriekš aprakstītās teorijas idejas, lai veidotu metodisko palīglīdzekli skolotājiem / klašu audzinātājiem profesionālās orientācijas darbam, ticot, ka, realizējot piedāvātos nodarbību plānus, kuros aptverti visi izpētītie 8 intelekta veidi, ikviens skolēns varēs atklāt savus dotumus un tiks motivēts to attīstībai un stiprināšanai. Savukārt, attīstot dažādus intelekta veidus, mēs ļautu lielākam skaitam skolēnu gūt labas sekmes mācībās, kā arī veiksmīgāk plānot savu karjeru.

Tātad, apkopojot visu iepriekš aprakstīto cilvēka daudzpusīgā intelekta teoriju, vēlreiz jāuzsver galvenie pamatprincipi, uz ko balstīts šis materiāls:

DAUDZPUSĪGĀ INTELEKTA TEORIJA PAMATPRINCIPI

Cilvēka intelekts ir daudzveidīgs un daudzdimensionāls; arī dotumi un spējas ir daudzpusīgas.

Daudzpusīgs intelekts jeb dotumi piemīt ikvienam cilvēkam.

Daudzpusīgo intelektu jeb dotumus var noteikt un raksturot.

Daudzpusīgais intelekts jeb dotumi ir elastīgi, aktīvi un tos var attīstīt un nostiprināt.

Ikvienam indivīdam piemīt unikāla daudzpusīgā intelekta jeb dotumu kombinācija.

Ikvienam ir tiesības apzināties, paust un attīstīt savu daudzpusīgo intelektu jeb dotumus.

Lai gan cilvēka intelekta jeb dotumu jomas ir patstāvīgas, tās tomēr nedarbojas izolēti viena no otras; tās nepārtraukti mijiedarbojas, veidojot mūsu motivāciju, attieksmi un izturēšanos.

Sava daudzveidīgā intelekta apzināšanās sekmē pašcieņu, pašapziņu un pašvērtību.

Sava daudzveidīgā intelekta apzināšanās sekmē aktivitāti, mērķtiecīgu rīcību, personiskās atbildības uzņemšanos par savas karjeras attīstību.

Sava daudzveidīgā intelekta jeb dotumu un tā pilnveidošanas iespēju apzināšanās veido pamatīgu un pragmatisku bāzi potenciālo karjeras iespēju izpētei, karjeras izvēles izdarīšanai un lēmumu pieņemšanai.

Cilvēka daudzveidīgā intelekta izpratne piedāvā patiešām saistošu iespēju skolēniem izpētīt savas dzīves un karjeras iespējas, kā arī aktīvi rīkoties, lai sekmētu savas nodarbinātības iespējas mainīgajā darba tirgus un darba dzīves pasaulē. Daudzveidīgā intelekta teorija skolēniem ir intuitīvi viegli saprotama. Palūkojoties uz sevi no plašā intelekta veidu vai dotumu viedokļa, kā arī apliecinot un sasaistot šos dotumus ar karjeras iespējām, skolēniem var tikt dota iespēja uzņemties atbildību par karjeras iespēju izpēti mūsdienu dinamiskos apstākļos. Tādēļ rokasgrāmatas autori patiesi cer, ka *Karjeras iespēju izpētes programma* palīdzēs skolēniem orientēties un sniegs informāciju, kā iesaistīties darba pasaulē, izmantojot zināšanas par saviem izteiktākajiem dotumiem, kā arī iepazīstinās ar veidiem, kā pastāvīgi pilnveidot sevi, lai spētu izpildīt neparedzamās, bet nenoliedzami saistošās nākotnes uzliktās prasības.

Karjeras iespēju izpētes programmas nodarbību kopsavilkums

Pirmās nodarbības plāns: Atklāj un novērtē savus dotumus!

Mērķi:

1. Iepazīstināt skolēnus ar šo programmu kā vienotu ideju kopumu, kas viņiem palīdzēs sagatavoties mainīgajai darba pasaulei.
2. Iepazīstināt skolēnus ar cilvēka daudzveidīgā intelekta teoriju, ar daudzpusīgajiem intelekta veidiem, kuri šajā programmā tiek dēvēti par dotumiem.
3. Palīdzēt skolēniem novērtēt savus personīgos dotumus.

Otrās nodarbības plāns: Dotumu idejas praktiskais pielietojums

Mērķi:

1. Tuvāk iepazīstināt skolēnus ar astoņu dotumu veidiem un terminoloģiju.
2. Nostiprināt skolēnos izpratni par astoņiem dotumu veidiem, aplūkojot to lomu dažādu profesiju un amatu kontekstā.

Trešās nodarbības plāns: Izstrādā savu dotumu profilu un izmanto to karjeras iespēju izpētei!

Mērķi:

1. Iepazīstināt skolēnus ar vienkāršu paņēmieni, kā izveidot visaptverošu priekšstatu par saviem dotumiem, izstrādājot savu dotumu profilu.
2. Palīdzēt sasaistīt skolēnu dotumu profilus ar potenciālajiem karjeras virzieniem.
3. Vērst skolēnu uzmanību uz resursiem, kur rodama informācija, kas nepieciešama karjeras izvēles iespēju izpētišanai.

Ceturtās nodarbības plāns: Attīsti savas dotības!

Mērķi:

1. Stiprināt skolēnu pārliecību, ka savu dotumu apzināšanās un pielietošana sekmē nodarbinātības iespējas un veiksmīgu darba atrašanu, karjeras izaugsmi kā arī panākumus citās dzīves jomās.
2. Palīdzēt izprast, ka dotumus var attīstīt un nostiprināt.
3. Sniegt ieteikumus dotumu attīstīšanai.

Pirmās nodarbības plāns:

Atklāj un novērtē savus dotumus!

Mērķi:

1. Iepazīstināt skolēnus ar Karjeras iespēju izpēti programmu kā vienotu ideju kopumu, kas viņiem palīdzēs sagatavoties mainīgajai darba pasaulei.
2. Iepazīstināt skolēnus ar cilvēka daudzveidīgā intelekta teoriju, ar daudzpusīgajiem intelekta veidiem, kuri šajā programmā tiek dēvēti par dotumiem.
3. Palīdzēt skolēniem novērtēt savus personīgos dotumus.

Laiks:

Viena vai divas stundas.

Materiāli:

Izdales materiāli Nr.1-16.

Nodarbības gaitu organizējat 6 soļos:

1. Pārrunājat ar skolēniem izmaiņas darba pasaulē pēdējo gadu laikā!

Vispirms iesaistiet skolēnus nelielā diskusijā par izmaiņām darba pasaulē pēdējo 20 gadu laikā. Jūs varētu uzsākt šo diskusiju, lūdzot skolēniem atbildēt uz dažiem jautājumiem par šādu vai līdzīgu dzīves scenāriju:

Cik daudzi no jums uzskata:

- ka pēc izglītības ieguves jūs atradīsiet labu darbu uzņēmumā;
- jūs strādāsi šajā uzņēmumā līdz aiziešanai pensijā, pakāpeniski saņemot amata paaugstinājumus;
- ka visas zināšanas un prasmes jūs jau būsiet ieguvuši skolā, koledžā vai augstskolā, apgūstot izvēlēto kvalifikāciju vai profesiju;
- visu aktīvo darba mūžu jūs dzīvosiet vienā pagastā vai pilsētā kopā ar ģimeni, audzinot bērnus, un beigās dosieties pelnītā atpūtā ar pienācīgu pensiju.

Jūsu skolēni jau droši vien zinās, ka šāds dzīves scenārijs vairs neatspoguļo šodienas darba pasauli. Tādēļ turpiniet sarunu, īsumā aplūkojot, kā mainījusies darba pasaule attiecībā uz:

- Garantētu/ nodrošinātu darba vietu (reta parādība šodien).
- Secīgiem/ pēctecīgiem darbiem jeb amatiem (izplatīta parādība).
- Mobilitāti (izplatīta parādība).
- Nepieciešamību pēc elastības (izplatīta parādība).

Padiskutējiet par to, kā izmainījušās arī pašas profesijas / amati. Tehniskā attīstība un industriālā globalizācija ir nesusi būtiskas izmaiņas attiecībā uz darba vietām gan Latvijā, gan pasaulē. Vairākas senāk plaši pieprasītas profesijas vairs neeksistē. Jaunas profesijas, kuras nepastāvēja agrāk, tagad iespiedušās darba tirgus kopainā. Mainās un paaugstinās kvalifikācijas prasības vairumam esošo profesiju un amatu. Kādas profesijas un amati izzudīs vai parādīsies nākošajā gadā, aiznākošajā gadā utt.? Kā jaunam cilvēkam sagatavoties šādai grūti paredzamai situācijai darba pasaulē?

2. Pastāstiet par atklājumiem cilvēka daudzveidīgā intelekta jomā un šo programmu!

Tālāk īsumā iepazīstiniet savus skolēnus ar daudzveidīgā intelekta teoriju un *“Karjeras iespēju izpētes programmu”* kā vienu no veidiem, kas viņiem palīdzēs vieglāk orientēties karjeras iespējās tagad un nākotnē, pašiem labāk izzinot sevi, apzinoties savus dotumus, spējas, vājās un stiprās puses. Pārrunājiet, kā šīs zināšanas varētu palīdzēt viņiem pareizāk izvēlēties turpmākās izglītības un darba dzīves virzienu.

3. Turpiniet sarunu, uzsverot intelekta daudzveidību!

Pēc tam rosiniet skolēnu domas par dažādu intelekta veidu vai dotumu izpausmēm konkrētu, pazīstamu cilvēku dzīvē un darbā. Lūdziet skolēnus nosaukt 5 pazīstamus cilvēkus, kurus viņi uzskata par cilvēkiem ar spēcīgi izteiktiem dotumiem vai spējām kādā no dzīves jomām, minot arī pamatojumu savai izvēlei un cenšoties izprast intelekta būtību. Kopā ar visu klasi aplūkojiet atsevišķus piemērus, kā arī pamatojumus, kāpēc šie cilvēki iekļauti uzskaitījumā. Skolēni noteikti nosauks visdažādākos cilvēkus, kurus viņi uzskata par spējīgiem un ar lielu potenciālu, kā arī visdažādākos iemeslus savai izvēlei.

Pārrunājiet, kā varētu definēt cilvēka intelektu, ko skolēni iekļautu šādā definīcijā. Vai tā būtu attapība, apķērība, spēja ātri saprast, risināt problēmas, iedomāties, iztēloties, spēja mācīties no pieredzes, spēja pielietot savas zināšanas un prasmes konkrētu darbību veikšanai, utt.? Šo uzdevumu skolēni varētu veikt gan individuāli, gan grupās un pēc tam apspriest ar visu klasi. Atlieciet intelekta definēšanu, ja skolēniem tomēr ir grūti formulēt savas idejas.

Tālāk interesanti būtu apspriest ar skolēniem šādu situāciju:

Kāds cilvēks, varētu būt arī kāds klases skolēns, brauc ar laivu pa vietējo upīti, bet viņš nav uzvilcis glābšanas vestī. Upes vidū laiviņa apgāžas. Laiva ir ar dibenu uz augšu, cilvēks ir ūdenī, airus nekur nevar atrast.

Aplūkojiet šo situāciju, pārspriežot apmēram šādus jautājumus:

- Kas notiks, ja cilvēks neko nedarīs? (viņš droši vien neizdzīvos).
- Kā viņš varētu rīkoties? (Peldēt uz krastu, kliegt un saukt palīgā, cenšoties piesaistīt uzmanību, mēģināt apgriezt laivu, turēties pie laivas utt.).
- Kādi faktori ir būtiski izdzīvošanai? (Cilvēka fiziskā forma, peldētprasme, attālums līdz krastam, straume upē, diennakts laiks, ūdens temperatūra, hipotermijas risks utt.).

Turpiniet diskusiju, lai palīdzētu skolēniem izprast, ka izdzīvošana situācijā, kad apgāzusies laiva, prasa intelektuālu rīcību, gudras idejas un darbību. Tas var novest pie intelekta kā pielāgošanās spēju definēšanas — spēju risināt problēmas, tikt galā ar situāciju, izdzīvot, pārvarēt grūtības, meklēt alternatīvas, produktīvi rīkoties. Tas nozīmē, ka iekšējais potenciāls jeb intelekts ietver sevī dažādas spējas, prasmes, talantus un zināšanas, un skolēni noteikti diskusijas laikā gūs šo priekšstatu. Turpiniet pārrunas, izskaidrojot, ka cilvēka intelekta veidi un dotumi var būt ļoti daudzveidīgi, ka iekšējā gudrība un dotības var izpausties dažādos veidos. Uzsveriet, ka cilvēka daudzveidīgā intelekta veidi un to izpausmes ir pamats šīs *“Karjeras iespēju izpētes”* programmas pieejai.

4. Iepazīstiniet ar astoņu dotumu veidiem!

Kad skolēni ir izpratuši, ka cilvēka intelekts ir daudzveidīgs un katrā individuā ir savi īpaši vairāk vai mazāk izteikti dotumi, rosiniet skolēnus pašus mēģināt nosaukt, kādi tad varētu būt to veidi. Ierosmei varētu minēt dažādu pazīstamu cilvēku vārdus, piemēram sportistus, baletdejošos, gleznotājus, zinātniekus, mūziķus, žurnālistus, dzejniekus, dabas pētniekus, finansistus utt.

Ja liekas, ka šis uzdevums skolēniem ir par grūtu vai laikietilpīgu, varat uzreiz pāriet uz praktisku darbu ar izdales materiāliem Nr. 1,3,5,7,9,11,13,15, kuros ir dots katra dotuma raksturojums un pazīmes, uzskaitījums profesijām un amatiem, kuros nepieciešami spēcīgi izteikti attiecīgie dotumi. Tā jūs pamazām nonāksiet pie visa dotumu spektra saraksta:

- Verbālie vai literārie dotumi
- Muzikālie dotumi
- Loģiski matemātiskie dotumi
- Iztēles mākslinieciskie dotumi
- Fiziskie dotumi
- Starppersonu komunikatīvie dotumi
- Iekšpersoniskās apziņas dotumi
- Dabas izziņas dotumi

5. Iepazīstiniet skolēnus ar dotumu definīcijām!

Izmantojot izdales materiālus Nr. 1,3,5,7,9,11,13,15, pavingrinieties definēt un raksturot katru no 8 dotumu veidiem, kopā ar skolēniem skaļi lasot tā pazīmes jeb izpausmes. Centieties aktīvi iesaistīt skolēnus lasīšanā. Tā pat rīkojieties arī ar katra dotuma atbilstošo amatu un profesiju piemēru sarakstu. Apspriediet tos ar klasi un, ja iespējams, papildiniet. Lūdziet skolēnus nosaukt pazīstamus cilvēkus, viņu profesijas un amatus, kuros izpaužas attiecīgā dotuma pazīmes.

6. Lūdziet skolēnus pašus vērtēt savus dotumus!

Pēc tam, kad skolēni pilnībā izpratuši dotumu pazīmes un iepazinušies ar terminoloģiju, turpiniet darbu ar izdales materiāliem Nr. 2,4,6,8,10,12,14,16. Paskaidrojiet skolēniem, ka tie ir strukturēti šādi:

- Vieta, kur ierakstīt vairākus pazīstamus cilvēkus, kuriem piemīt attiecīgie dotumi.
- Kontroljautājumu saraksts, ar kura palīdzību var pārbaudīt, cik lielā mērā katram skolēnam piemīt attiecīgais dotumu veids (".... dotumu pārbaudes tests").
- Ieteikto pasākumu uzskaitījums attiecīgā dotumu veida pilnveidošanai ("Kā pilnveidot dotumus").
- Vieta, kur uzrakstīt rīcības plānu attiecīgā dotuma veida pilnveidošanai ("Kā es pilnveidošu savus dotumus"). Dotumu pilnveidošana ir aplūkota arī 3. un 4. nodarbības plānā, tādēļ lūdziet skolēnus saglabāt šos izdales materiālus un paņemt tos līdzi arī uz nākošajām nodarbībām. Bet, ja laiks atļauj, var lūgt skolēnus padomāt un minēt kaut dažus veidus, kā katrs jau tagad varētu sākt savu pilnveidošanos. Bet tas varētu būt arī labs mājas uzdevums, kas veicinātu skolēnu izpratni un terminoloģijas labāku apguvi.

Izskaidrojiet, kā aizpildīt dotumu kontroles testus, kas palīdzēs noskaidrot skolēnu individuālās stiprās un vājās puses (izdales materiāli Nr. 2,4,6,8,10,12,14,16). Ar izdales materiāliem skolēni var strādāt patstāvīgi vai grupās pēc skolotāja ieskatiem. Skolēniem jāizlasa katrs punkts un jāatzīmē sev piemērotākā atbilde (bieži, dažkārt, nekad). Svarīgi pārliecināt skolēnus, ka šī anketa nav pārbaudes darbs. Šeit nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Skolēniem jāatzīmē tās atbildes, kuras viņiem ir vispiemērotākās.

Alternatīvie ieteikumi

Strādājot ar izdales materiāliem Nr. 2,4,6,8,10,12,14,16, dažos gadījumus būtu ieteicams skolēnus sadalīt pa pāriem vai pa trim: viens skolēns skaļi nolasa pārējiem grupas dalībniekiem priekšā kontroljautājumus un tad katrs izdara savu izvēli, atzīmējot to savā testa kopijā.

Var likt skolēniem patstāvīgi izlasīt “Kā pilnveidot savus ... dotumus “ un apspriest, kā vēl cilvēks varētu pats patstāvīgi ikdienas pilnveidot savas iedzimtās spējas un talantus katrā no intelekta veidiem.

Ja laiks atļauj, varētu skolēnus sadalīt grupās atbilstoši katram dotumu veidam un lūgt viņiem nodemonstrēt katra dotuma izpausmi pēc kontroljautājumu testa aizpildes. Piemēram, skolēni varētu izveidot skulptūru vai zīmējumu IZTĒLES MĀKSLINIECISKO DOTUMU gadījumā, nodziedāt dziesmu MUZIKĀLAJIEM DOTUMIEM, izdomāt atjautības uzdevumu LOĢISKI MATEMĀTISKAJIEM DOTUMIEM vai sacerēt dzejoli VERBĀLAJIEM VAI LITERĀRAJIEM DOTUMIEM.

Lai skolēni līdz nākošajai nodarbībai neaizmirstu jauno terminoloģiju un būtu interesantāk turpināt darbu, varētu viņiem ieteikt veikt mājas darbu: vēlreiz pārlūkot dotumu aprakstus un savus aizpildītos testus, pārlasīt ieteikto pasākumu uzskaitījumu attiecīgā dotumu veida pilnveidošanai un padomāt par iespējamiem savu personīgo dotumu pilnveidošanas veidiem.

Neaizmirstiet atgādināt, ka visi izdales materiāli ir jāsaglabā un jāpaņem līdzī uz nākošajām nodarbībām!

Šis metodiskais materiāls tiek piedāvāts kā palīglīdzeklis skolotājiem/klašu audzinātājiem profesionālās orientācijas darbā un tiek nodots Latvijas izglītības iestādēm, kur tam jābūt publiski pieejamam izglītības iestāžu bibliotēkās.

Metodisko palīglīdzekli sagatavojis:
Profesionālās izglītības attīstības programmu
aģentūras Profesionālās orientācijas informāci-
jas centrs. Izdevums tapis ar Eiropas Savienības
izglītības programmas *Leonardo da Vinci* un
Izglītības un zinātnes ministrijas atbalstu.

euro | guidance

Leonardo da Vinci